

postmottak@kud.dep.no

Oslo, 30.09.2022

INNSPILL TIL KUNSTNERMELDINGEN

Norske Kunsthåndverkere (NK) arbeider for å styrke kunsthåndverkeres virke og synliggjøre samtidens materialbaserte kunst. Organisasjonen har om lag 1000 medlemmer og er inndelt i syv regioner. NK produserer Årsutstillingen, Temautstillingen og andre formidlingsprosjekter, utgir tidsskriftet Kunsthåndverk, innstiller til statlige stipendordninger og driver politisk påvirkningsarbeid. NK mottar statlig driftstilskudd for formidling og stipendforvaltning. NK eier tre aksjeselskap: Norwegian Crafts og galleriene Format (Oslo) og KRAFT (Bergen).

INNLEDNING

Norske Kunsthåndverkere (NK) takker for rundebordsmøte i mai og invitasjon til å komme med innspill i forbindelse med Kulturdepartementets gjenopptakelse av arbeidet med kunstnermeldingen.

Vi viser til tidligere innspill til kunstnermeldingen innsendt februar 2019 og september 2020, samt notat om utstillingsøkonomi fra Norske Kunsthåndverkere, Norske Billedkunstnere, og Forbundet Frie Fotografer. Vi har i denne omgang konsentrert oss om spørsmålene som ønskes besvart og vil forankre våre innspill til hvert punkt. Vi har samlet noen av de viktigste momentene fra 2019 og 2020 i kortversjon, kombinert med nye momenter og oppdateringer.

NK representerer et fagfelt med utøvere som jobber i et spenn fra fri kunst til verkstedsbasert småskalaproduksjon. Felles for kunsthåndverkerne er at de jobber materialbasert, med høy håndverkskompetanse. Kunsthåndverkere er som hovedregel organisert som enkeltmannsforetak og de fleste har mellom tre til fem års høyere kunstutdannelse.

1.1 HVA KAN GJØRES FOR Å LEGGE TIL RETTE FOR FLERE KULTURARBEIDSPASSER OG KOMPETANSEMILJØ OVER HELE LANDET?

Det er viktig for demokratiet at befolkningen har tilgang til gode kunstopplevelser uansett hvor de bor i landet. En stor del av den publikumsrettede virksomheten til materialbaserte kunstnere foregår på regionale kunst og kulturarenaer, og det er nødvendig at dette arbeidet gis gode vilkår. Det forutsetter blant annet en helhetlig satsing på utstillingsøkonomi. I tillegg må regioner og større kommuner oppfordres til å legge til rette for kunst og kulturtiltak, lytte til kunstnerorganisasjonene, etablere kunstplaner og bidra til utstillingsøkonomien.

De regionale prosjektmidlene administreres av Kunstsentrene i Norge (KIN). Formålet med ordningen er å gi profesjonelle kunstnere i det visuelle kunstfeltet bedre vilkår i arbeidet med utstillinger og andre formidlingsprosjekter, og å heve kvaliteten og styrke profesjonaliteten i offentlig visning av kunst i kommuner og fylker i hele landet. Dette er en viktig ordning for finansiering av kunstproduksjon til utstillinger utenom de statlig støttede arenaene, men det er et stort press på ordningen.

NK anbefaler at:

- **Alle regioner og større kommuner oppfordres til å opprette kunstplaner for det visuelle kunstfeltet hvor tiltak innen utstillingsøkonomi inngår, herunder prinsippet om honorar og vederlag til kunstnere som stiller ut i regionalt/kommunalt støttede visningssteder.**
- **Regionale prosjektmidler er sterkt underfinansiert, og ordningen bør styrkes.**

1.2 VERKSTEDER OG UTSTYR

Tilgang til rimelig verksted og bolig er nødvendige rammebetingelser for å kunne satse på en kunstnerisk karriere. Her har regionene og kommunene en viktig rolle å spille. NK mener det er viktig at det finnes rom i nasjonale støtteordninger til å bevilge penger til oppbygging av denne type regionale kulturklynger. Det bør bli mulig å søke støtte til endring av bygningsmasse og til opparbeiding av en større maskinpark. Dette kan gi innsparinger på sikt da færre kunstnere vil ha behov for mye eget utstyr. Kulturrådet har ingen søkbar ordning for støtte til større investering i utstyr og lokaler. En eller flere av de eksisterende ordningene bør åpnes for denne type søknader.

NK anbefaler at:

- **Regioner og kommuner legger til rette for gode arbeidsvilkår og tilflytting av kunstnere ved å tilby rimelige verkstedslokaler.**
- **Støtteordninger i Kulturrådet åpnes for søknader om større investeringer til opprettelse av fellesverksteder og innkjøp av avansert utstyr.**

1.3 KUNST I OFFENTLIGE ROM

Sterke regionale fagmiljøer er avgjørende for å stimulere til flere og større oppdrag innen kunst i offentlig rom regionalt. Slike fagmiljøer har en pådriverrolle for utvikling av regionale kunstordninger og er en faglig ressurs for små og store kommuner. Dette er spesielt viktig for de mindre kommunene. Slike fagmiljøer kan også samarbeide med det private næringslivet. Å vise potensialet som visuell kunst har for stedsutvikling i offentlige rom er en viktig oppgave, og et arbeid KORO sentralt ikke har ressurser til å drive, men som landets kunstsentre har drevet i mange år. Dette arbeidet trenger en tydelig satsning og god finansiering for å lykkes. Kunstsentrene i Norge har en viktig rolle her.

NK anbefaler at:

- **Regionale fagmiljøer må styrkes, som faglig ressurs i feltet og for å stimulere regioner, kommuner og det private næringslivet til å bestille mer oppdragskunst.**
- **Regioner og kommuner oppfordres til å opprette egne kunstordninger for kunst i offentlig rom.**

1.4 DEN KULTURELLE SKOLESEKKEN

Den kulturelle skolesekken er en viktig arbeidsgiver for kunstnere over hele landet, men visuell kunst er relativt sett svakt representert i tilbudet. Det finnes få institusjoner i landet som tilbyr god produksjonsbistand til DKS-prosjekter innen visuell kunst. Det visuelle feltet trenger flere kompetansesentra der man kan presentere og teste ut kunstneriske idéer, jobbe fram gode kunstprosjekter som kommuniserer med denne målgruppen og få kjennskap til pedagogiske grep for å nå ulike aldersgrupper. Kulturtankens DKS-LAB har vist seg å være en vellykket pilotordning som det burde satses mer på. Det er også viktig at gode vederlagsordninger for DKS-produksjoner kommer på plass. Kulturtanken har tatt viktige initiativer i denne forbindelse, og flere lovende prosesser er i gang.

NK anbefaler at:

- **DKS-LAB i regi av Kulturtanken videreføres og styrkes, for støtte til produksjon og utvikling av visuelle kunstprosjekter for Den kulturelle skolesekken.**
- **Kulturtanken skal sikre kunstnere rimelig vederlag for bruk av opphavsrettslig beskyttet materiale i produksjoner i Den kulturelle skolesekken.**

2.1 HVA KAN GJØRES FOR AT KUNSTNERE FÅR RIMELIG BETALING FOR ARBEID, OPPDRAG, BRUK OG VISNING AV VERK?

Kunstnerøkonomiutredningen Kunstens autonomi og kunstens økonomi fra 2015 og rapporten Kunst i tall fra 2019 viser at kunstnere i det visuelle feltet har vesentlig lavere inntekter enn andre kunstnergrupper, og svært mye lavere enn gjennomsnittet i samfunnet. Rapporten *Kunstnere og koronapandemien* fra 2021 forteller at gjennomsnittsinntekten for visuelle kunstnere fra kunstnerisk virke var kr 203 730, og gjennomsnittlig total inntekt kr 368 374 (2020-tall). Den siste tidens pandemi og strømkrise har i tillegg vist oss at visuelle kunstnere er svært sårbare for endringer, både i privatøkonomien og næringsøkonomien.

2.2 UTSTILLINGSØKONOMIEN OG STRUKTURELLE SKJEVHETER

Det er på høy tid at utstillingsøkonomireformen fullføres. Utstillingshonoraret har hatt åtte år som pilotprosjekt, med positiv evaluering. Nye løsninger for utstillingsvederlaget er godt utredet, og forhandlingene er nær sluttført. NK forventer at kunstmeldingen bekrefter nødvendigheten av denne reformen, som er den viktigste saken for de materialbaserte kunstnerne i Norge.

NK og de visuelle kunstnerorganisasjonene har samarbeidet over flere år for å styrke kunstnerens utstillingsøkonomi. Hovedårsaken til at kunsthåndverkerne og de visuelle kunstnerne kommer dårlig ut er at utstillingsøkonomien er grunnleggende usunn. Kunstnerens arbeid med utstillingsproduksjon i statlig støttede visningssteder er marginalt finansiert fra statens side. Dette til forskjell fra institusjoner innen scenekunst- og musikkfeltet, hvor kunstnerisk arbeid utgjør en vesentlig andel av driftsbevilgningene. Dette utgjør en grunnleggende strukturell skjevhet som kunstmeldingen må adressere.

Utstillingsøkonomireformen består av tre hoveddeler:

1. Utstillingshonorar: kompensasjon for kunstnerens arbeid i forbindelse med utstilling, inkludert honorar for verksproduksjon og tilrettelegging (jf. innretningen i pilotprosjektet fra 2014)
2. Utstillingsvederlag for framvisning av verk i kunstnerens eie
3. Produksjonsmidler til materialkostnader og tilvirkningskostnader for fremstilling av verk

Vi viser spesielt til tidligere innspill og nevnte notat om utstillingsøkonomi for nærmere omtale.

NK anbefaler at:

- **Utstillingshonorar innføres som en permanent ordning, med friske midler av en størrelsesorden som står i forhold til kunstnerens faktiske arbeidsinnsats for utstillingstilbudet i statlig støttede visningssteder.**
- **Utstillingsvederlagsavtalen fra 1978 moderniseres for å tilpasses til dagens varierte kunstnerpraksiser og det store mangfoldet av utstillingsarrangører.**

2.3 KUNSTNERSTIPEND

Stipender er en viktig og nødvendig investering samfunnet gjør for å fremme kunstnerisk nyskaping og kvalitet. Mottakere av arbeidsstipend får en økonomisk mulighet til å forske og fordype seg i kunstneriske prosesser som gir grunnlag for framtidige arbeider. Kunsthåndverkernes tilgang på statlig arbeidsstipend, GI eller langvarig stipend – helt siden 70-tallet, er avgjørende for det høye kunstneriske nivået i kunstfeltet. Det bør være en selvfølge at kunstnerens lønninger skal ha en lik lønnsvekst som øvrige lønninger i staten.

NK anbefaler at:

- **Arbeidsstipend, langvarige stipender og GI må fortsatt indeksreguleres i samsvar med årslønnsveksten for statsansatte, og fastsettes i forskrift.**
- **Antall stipendjemler økes, med en opptrapping over et antall år.**

2.4 KULTURMOMS FOR BRUKSRELATERT KUNSTHÅNDVERK

Kulturmoms for bruksrelatert kunsthåndverk vil være et godt virkemiddel for å bedre lønnsomheten og øke kunsthåndverkernes inntekter. Det vil også bidra til å oppfylle Norges forpliktelser iht. UNESCO-konvensjonen om immateriell kulturarv. Kunsthåndverkere som arbeider med bruksobjekter og småskalaproduksjon har mva-plikt da kunsthåndverk med hovedsakelig nyttefunksjon ikke klassifiseres som kunst av skattemyndighetene. Moms blir oftest en utgift som i praksis bæres av kunstneren selv, da prisen på objektet må senkes før moms slik at sluttprisen holder et nivå markedet er villig til å betale. De fleste kunsthåndverkere arbeider alene i egne verksteder der utgiftene til drift er høye og produksjonen er lav, siden håndverket er tidkrevende (se nærmere omtale i innspillet fra 2019).

NK anbefaler:

- **En utredning av utvidelse av kulturmomsen til å omfatte verneverdige håndverksfag, herunder undersøke hvilke avgrensninger en slik ordning kan ha for å bli treffsikker og minimere provenytapet.**

3.1 HVA KAN GJØRES FOR Å BEDRE KUNSTNERES TILGANG TIL SOSIALE RETTIGHETER?

NK mener det er viktig å legge til rette for fremtidens arbeidsliv gjennom å sikre at alle, uavhengig av tilknytningsform, har gode sosiale rettigheter. Det er nødvendig å bedre den sosiale sikkerheten rundt kunstnernes virke, både for næringsdrivende, frilansere og for de mange som har flere ulike tilknytninger til arbeidslivet samtidig.

3.2 SYKELØNN

De fleste kunsthåndverkere er helt eller delvis selvstendig næringsdrivende og har som næringsdrivende ikke rett til sykepengene de første 16 dagene av en sykmeldingsperiode. For å styrke den økonomiske friheten til å tørre å satse som selvstendig næringsdrivende, mener vi at sykepengedekningen må opp til 100 % dekning fra 17. dag uten å tegne tilleggsordninger. Vi ser ingen grunn at frilansere og næringsdrivende skal behandles ulikt på dette området.

NK anbefaler at:

- **Folketrygdloven endres slik at selvstendig næringsdrivende får rett til 100 prosent sykepengedekning fra 17. dag, uten å tegne tilleggsordninger.**
- **Ordningen med tilleggsforsikring for frilansere og næringsdrivende bør endres slik at staten subsidierer deler av forsikringspremien for denne gruppen.**
- **Tilleggsforsikringsordningen endres slik at de med kombinerte inntekter som frilansere og næringsdrivende kan tegne forsikring også for frilansdelen av sitt virke.**

3.3 PENSJON

Det er et stort fremskritt at det er innført pensjon fra første krone for ansatte. Dette er viktig for alle kunstnere med små brøkstillinger som bijobb.

Den primære målsettingen må være å sikre kunstnerne pensjonsrettigheter på den inntekten man faktisk har. Dette innebærer tjenstepensjonsrettigheter på frilansinntekt og arbeidsstipend.

NK anbefaler at:

- **Det innføres tjenstepensjon på de statlige arbeidsstipendene.**

3.4 MINSTEFRADRAG

En innføring av et minstefradrag for selvstendig næringsdrivende vil på en enkel måte bedre kunstnerens økonomi. Mange kunstnere opplever å ha store utgifter i enkeltår med små inntekter og omvendt, derfor vil et minstefradrag være et godt tiltak for å jevne ut variasjonene over tid.

NK anbefaler at:

- **Det innføres minstefradrag for selvstendig næringsdrivende (ENK) som ikke kommer til fratrukk i pensjonsgivende inntekt.**

4.1 HVORDAN SIKRE KUNSTNERISK FRIHET OG YTRINGSFRIHET?

Det er positivt at demokrati og kunstnerisk frihet koples sammen i utredningen til Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022:9), som ble lansert i høst (kapittel 14: Ytringsfrihet i kunsten). I mandatet står det et viktig poeng, som NK støtter: «Drøftingen bør ta utgangspunkt i at kunstens og kulturens demokratiske betydning særlig ligger i at de er kanaler og arenaer for den åpenheten og kritikken som demokratiske samfunn er avhengig av.» (s. 30).

Kommisjonen skriver godt om kunstnerisk frihet og ytringsfrihet (s. 278):

Kunstnerisk frihet handler om friheten til å utvikle kunst uten innblanding fra andre. Dette er idealet om at kunsten og kulturen som skapes i samfunnet så langt som mulig skal reflektere frie kreative prosesser og ikke være styrt av politisk press eller føringer. Det er en frihet som handler om mer enn den ytringen det ferdige kunstverket vil være når det møter offentligheten. Den kunstneriske friheten er en frihet også for den kunstneriske utviklingsprosessen og de rammene den skjer innenfor.

Kunstnerisk ytringsfrihet kan forstås som friheten kunstneren har til å formidle ytringer i form av kunst. [...] Ytringsfriheten er imidlertid ikke absolutt, heller ikke for kunstnere. Også kunsten må forholde seg til grenser som privatlivets fred, hatefulle ytringer, opphavsrett og så videre.

NK mener at ytringsfrihet også handler om vern mot trakassering. Kunstnere som ikke føler seg trygge til å ytre seg, deltar ikke fordi det er for risikabelt. Kommisjonen omtaler dette, og skriver bl.a. (s. 298):

Ytringer som kan være straffbare bør anmeldes, også når de rammer kunstnere. Ellers bør det være en oppgave for organisasjoner, fagforeninger og sivilsamfunnsorganisasjoner å bistå kunstnere hvis de opplever krevende ordskifter.

NK er enig at det er en oppgave for fagorganisasjoner å forsvare kunstnere som er utsatt for hets og sjikane. I tilfeller der offentlig støtte av kunstprosjekter settes under kritikk, mener vi at også tilskuddsgivere må forsvare sine tildelinger, slik vi har sett et godt eksempel fra Kulturrådet i høst. Det er viktig at kunstnere ikke blir stående alene i slike tilfeller.

4.2 SOSIOØKONOMI SPILLER INN

For at kunsten skal være en relevant yringsarena og en reell kraft i et levende demokrati er det sentralt at kunstnerne kan rekrutteres fra alle samfunnslag. For å få til dette er det en forutsetning at visuelle kunstnere som stiller ut i offentlig støttede visningsarenaer også får betalt for sin innsats, lik kunstnere på de utøvende kunstfeltene. Først når kunstneren får betalt for det de skaper og leverer til samfunnet, vil de bli i stand til å leve av egen virksomhet. Dette er spesielt prekært i det visuelle kunstfeltet.

4.3 ARMLENGDESPRINSIPPET OG FAGFELLEVRDERING

Armlengdesprinsippet, oppnevningensretten og fagfellevurdering sikrer mangfold, fri ytring og maktspredning igjennom demokratiske prosesser. Det er en nødvendighet også for å sikre faglig høy kvalitativ vurdering av kunstneres søknader. Vi støtter yringsfrihetskommissjonens forslag (s. 297):

Prinsippet om armlengdes avstand skal ivareta den kunstneriske friheten. Dette er kalt kulturlivets grunnlov, men er ikke lovfestet. Kommisjonen mener en slik lovfesting bør gjøres og at det er naturlig at kulturlova gir uttrykk for at prinsippet skal gjelde generelt for kulturforvaltningen. En lovfesting vil styrke den formelle uavhengigheten til kunst- og kulturinstitusjonene og slik være en formell styrking av yringsfriheten i kunsten.

Fagfellevurderingen – med stadig rullerende oppnevninger – sikrer også at vurderingspraksisen følger utviklingen i feltet. NK er svært opptatt av at kunsthåndverkernes innstillingskomité sikres faglig tyngde for å kunne vurdere hele det store spekteret av uttrykksformer våre fag representerer.

NK er en sterk forkjemper for at oppnevningensretten skal forbli i kunstnerorganisasjonene. Medlemmene i kunsthåndverkernes innstillingskomité oppnevnes i åpne, demokratiske prosesser, noe som gir legitimitet og transparens til oppnevningen og som effekt: legitimitet til stipenddelingene. Dersom oppnevningensretten tas bort fra kunstnerorganisasjonene, hvor Kulturrådet vil oppnevne både fagutvalg og stipendkomiteer, blir effekten en betydelig og svært uheldig maktkonsentrasjon.

NK anbefaler at:

- **Fagorganisasjoner og tilskuddsgivere må aktivt støtte kunstnere som er utsatt for trakassering.**
- **Prinsippet om armlengdes avstand lovfestes i kulturloven.**
- **Oppnevningensretten fortsatt skal ligge hos kunstnerorganisasjonene for å sikre legitimitet til stipenddelingene og maktspredning i kunstfeltene.**

5. HVORDAN SIKRE AT KUNSTNERBEFOLKNINGEN GJENSPEILER VÅRT MANGFOLDIGE SAMFUNN?

En offensiv kunstnerpolitikk er en forutsetning for bred og mangfoldig rekruttering til kunstneryrket fra hele befolkningen, på bakgrunn av talent og vilje, fremfor sosial og økonomisk bakgrunn. En av grunnstenene for å kunne jobbe og leve et aktivt liv som kunstner er forutsigbarhet og trygghet, også økonomisk, derfor må kunstneres inntekter og levekår bedres. Dette henger tett sammen med besvarelsen i punkt 2., 3. og 4. Å vise kunst på egne prinsipper og å tilrettelegge for åpne arenaer for menings- og kunnskapsutveksling er en viktig del av dette.

Et mangfoldig kunstliv forutsetter deltakelse på kulturarenaer fra barndommen av. Den viktigste arenaen for å rekruttere fremtidens kunstnere fra et mangfoldig Norge er grunnskolen. NK mener derfor at styrking av estetiske fag i skolen er en sentral del av nøkkelen til en bredere rekruttering til kunstfagene. Lærernes fagkompetanse og gode verkstedfasiliteter i skolene er avgjørende for kvaliteten

på undervisningen. Kulturskolen og Den kulturelle skolesekken spiller også en viktig rolle for barn og unges eksponering til kunstneriske uttrykk, som kan bli avgjørende for senere livsvalg. Derfor er det viktig at barn eksponeres for alle kunstuttrykk i likt omfang i skoleløpet. Vi viser her også til NKs innspill og hørings svar til barne- og ungdomskulturmeldingen fra september 2019 og april 2021.

NK anbefaler:

- **Det innføres kompetansekrav til lærere som skal undervise i estetiske fag i skolen, og tilbudet om videreutdanning styrkes.**
- **Krav til kommunene om at visuelle kunstfag, herunder kunsthåndverk, blir en del av kulturskolens breddetilbud og talentsatsing, noe som bør bli del av opplæringsloven.**
- **Kultur tanken sikrer systemer som gir en jevnere fordeling av kunstuttrykkene i DKS-tilbudet, med et høyere minimumskrav for alle seks kunst- og kulturuttrykk.**

6. HVORDAN BIDRA TIL ØKT INTERNASJONALT SAMARBEID?

Det er viktig for materialbaserte kunstnerne å være synlig og til stede i utlandet. Det gir igjen en mulighet til erfaringsutveksling og til å bygge seg opp et nettverk av potensielle gallerister, samlere og samarbeidspartnere.

Norwegian Crafts er viktig i arbeidet for å fremme kunsthåndverk og bygge internasjonale karrierer for norske kunsthåndverkere, noe som igjen gir potensialet for økte inntekter. Norwegian Crafts forvalter midler til internasjonale prosjekter. NK ser det som nødvendig at slike ordninger opprettholdes og utvides. Det er svært gledelig at ordningen (stikk-midler) som tidligere gikk til tilskudd til kunstneres frakt- og reisekostnader, nå også kan omsøkes til produksjon av kunstverk, utstillingsmateriell og honorar for prosjektledelse for utenlandsprosjekter. Ordningen er imidlertid underfinansiert.

Det er potensiale for å styrke alle deler av det internasjonale arbeidet som gjøres ved å øke bevilgningene og forbedre samarbeidet mellom KUD og UD på det internasjonale feltet. Vi ser det derfor som en forutsetning at Norwegian Arts Abroad (NAA) og deres syv medlemsorganisasjoner (herunder Norwegian Crafts) tas aktivt med i samarbeidet, da de sitter på svært verdifull førstehåndserfaring på dette området.

NK anbefaler at:

- **Støtteordningen for internasjonale kunsthåndverksprosjekter – forvaltet av Norwegian Crafts for Utenriksdepartementet – styrkes.**
- **Norwegian Arts Abroad (NAA) og deres syv medlemsorganisasjoner tas aktivt med i prosesser knyttet til utvikling av internasjonal kulturutveksling.**

Med vennlig hilsen

Runa Vethal Stølen
Styreleder

Lise Stang Lund
Daglig leder